CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ

PORTUL BUCIUMANILOR DIN MUNȚII APUSENI

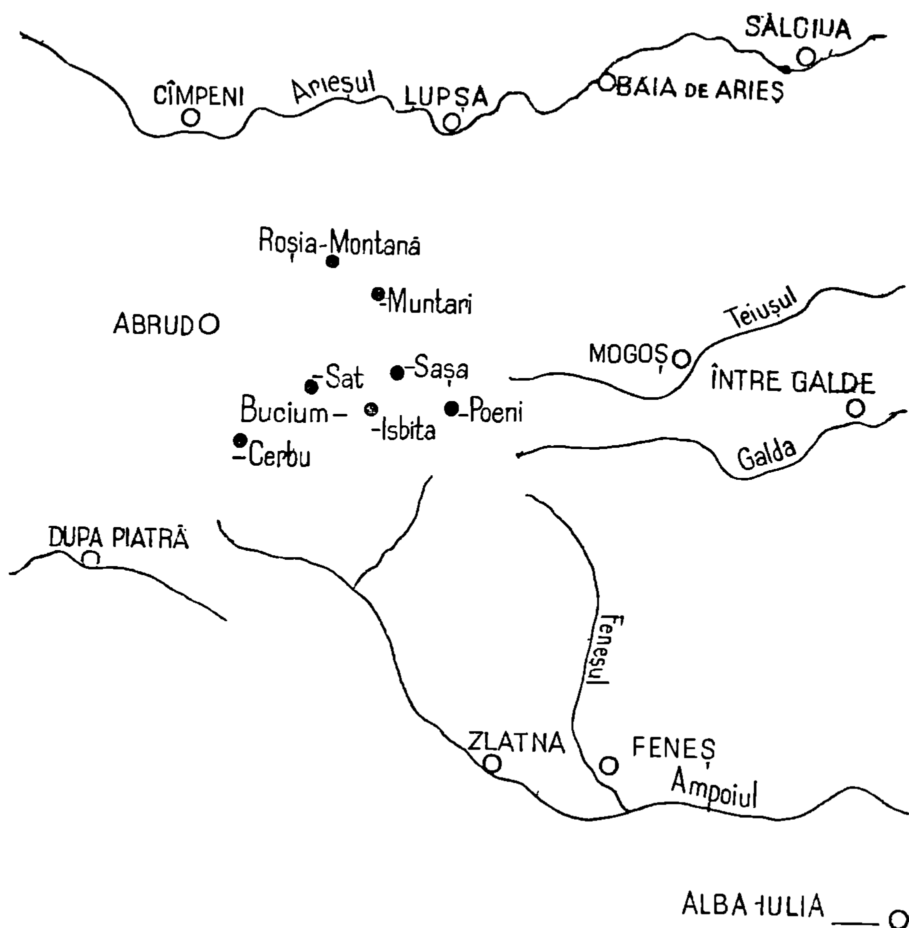
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ

NICOLAE DUNĂRE
MARCELA FOCŞA

PORTUL BUCIUMANILOR DIN MUNŢII APUSENI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

SĂLCIUA
CÎMPENI
Arieşul
LUPŞA
BAIA DE ARIEŞ
Roşia-Montană
Muntari
ABRUD
Teiuşul
MOGOŞ
Sat
Saşa
ÎNTRE GALDE
Bucium
Isbita
Poeni
Cerbu
Galda
DUPA PIATRĂ
Fenesul
ZLATNA
FENEŞ
Ampoiul
ALBA IULIA

CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ

NICOLAE DUNĂRE
MARCELA FOCȘA

PORTUL BUCIUMANILOR DIN MUNȚII APUSENI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Fotografii : *N. Dunăre* **şi** *E. Kiss*

n apropierea imediată a Abrudului se află șase localități vestite printr-un vechi și intens minerit de aur, argint și alte metale: *Bucium-Poeni*, situat în preajma localităților mocănești Mogoș-Miclești și Întregalde, *Bucium-Muntari*, așezat lîngă satul mocănesc Mogoș-Mămăligani și centrul minier Roșia-Montana, *Bucium-Șasa* și *Bucium-Izbita* aflate la mijlocul acestui grup de așezări, *Bucium-sat*, în apropiere de orașul Abrud și *Bucium-Cerbu*, în vecinătatea satului După Piatră din Țara Zărandului. Vreme îndelungată Buciumănimea și Mocănimea, imediat învecinate, au făcut parte din comitatul Alba, iar astăzi sînt cuprinse în raionul Cîmpeni, regiunea Cluj, cu excepția unei singure comune mocănești, Întregalde. Dacă în ce privește relieful — deopotrivă de muntos — Buciumănimea și Mocănimea alcătuiesc o unitate geografică, în schimb, în funcție de modul de obținere a mijloacelor de trai, de resursele economice locale și de evoluția relațiilor sociale, aceste populații au parcurs o dezvoltare etnografică diferită. În vreme ce populația Mocănimii se îndeletnicește de veacuri cu păstoritul și agricultura de munte, buciumanii au îmbrățișat ocupația de miner, cu toate consecințele economice, sociale și culturale ce au decurs din acest fapt.

Bogăția auriferă a satelor buciumane formează din cele mai vechi timpuri, începînd chiar de la agatîrși și daci, un permanent imbold pentru așezări omenești, în primul rînd legate de exploatarea subsolului. Cele mai însemnate exploatări aurifere după minele de la Roșia-Montana din nord-vestul satului Bucium-Muntari s-au aflat în raza satelor buciumane. Cercetările arheologice au descoperit aici urme de exploatări aurifere romane pe masivul Frasin și pe masivele Corabia-Vîlcoi-Boteș. Probabil că extracția aurului a avut loc și în perioada migrațiunilor popoarelor. După venirea ungurilor, ținutul Abrudului

(Terra Obruth) este menţionat pentru întîia oară în documente în anul 1201, într-un act de danie regală; în anul 1366 sînt menţionate şi satele din jur. Locuitorii acestor sate erau romîni. Populaţia oraşelor Abrud şi Roşia-Montana era formată din colonişti germani cu privilegii şi din masa iobagilor capitlului romano-catolic din Alba Iulia, în care erau cuprinşi locuitori romîni, mineri germani şi orăşeni unguri.

Modul de trai al populaţiei a stat în strînsă legătură cu nivelul forţelor de producţie şi cu structura relaţiilor de producţie. Procedeele de extracţie folosite la începutul erei noastre s-au practicat aproape fără nici o schimbare pînă prin secolele XVI şi XVII. De la această dată, şteampurile — trase atunci de oameni sau de animale — încep să fie conduse cu ajutorul unei roţi hidraulice, ca şi morile de apă. Procedeul spălatului aurului s-a continuat, pe alocuri, pînă în anul 1948.

Un alt fapt care a dat impuls dezvoltării economice şi culturale a zonei a fost emanciparea oraşului Abrud de sub tutela seniorială, la sfîrşitul secolului al XV-lea. De atunci ia naştere şi se dezvoltă o diferenţiere economică şi culturală între domeniul de mijloc (Abrud) care face un pas simţitor mai departe, şi domeniile de sus (Cîmpeni) şi de jos (Zlatna), care rămîn în urmă — întîiul mai mult, al doilea mai puţin — din cauza stăpînirii feudale nemijlocite, întrucît aveau un teritoriu agricol-pastoral mai întins.

De o mare însemnătate etnografică este schimbarea survenită în structura populaţiei oraşelor Abrud, Zlatna etc. După cum arată istoricul ungur Z. I. Tóth (Budapesta), „în cursul secolului XV procesul de maghiarizare se poate observa şi în oraşele miniere din Munţii Apuseni, ca şi în alte oraşe din Transilvania". Astfel, la Abrud, „în 1490 ungurii sînt deja în majoritate". Locul germanilor ca agenţi culturali ai procesului de urbanizare este luat de unguri. Totodată Abrudul fiind un oraş apărat de privilegii, au pătruns aici — germanizîndu-se ori maghiarizîndu-se — cnejii romîni din satele din jur, unii intrînd în relaţii de căsătorie cu familiile minerilor germani şi unguri, alţii intrînd în rîndurile nobilimii maghiare. Faptul acesta a creat condiţii pentru transmiterea unor înrîuriri maghiare în arta populară buciumană şi mai cu seamă în ornamentica portului.

Spre deosebire de satele mocăneşti, contribuţia iobăgească a buciumanilor consta mai puţin în dijma din produse pastorale şi vînătoreşti, cît mai ales din efectuarea robotei în strînsă legătură cu mineritul: tăierea lemnelor şi arderea cărbunilor, transportul lemnelor

1. Bucium-Poeni — Vedere generală

pentru mină și al minereului etc. Cu toate că și aceste robote erau apăsătoare — cu timpul crescînd tot mai mult — totuși legăturile dintre minerul buciuman producător direct și proprietarul mijloacelor de producție sînt mai puțin directe decît cele ale iobagilor agricoli. Minerii țărani dispun de mai multă libertate față de proprietari, întrucît, în ce privește producția, au relații directe cu statul. Între altele, această relativă libertate le-a permis buciumanilor să joace un rol de seamă în toate mișcările populare antifeudale, apoi și în cele anticapitaliste din secolele XVIII și XIX.

Spre a evita exploatarea capitalistă, o bună parte dintre buciumani preferă să practice mineritul pe treapta industriei meșteșugărești. Această cale le asigură mai multă libertate, care s-a răsfrînt — și de data aceasta — asupra felului de trai al locuitorilor din Bucium.

În dezvoltarea economică și culturală a populației buciumane un rol mare l-a jucat schimbul de aur. Aici se ivește circulația monetară

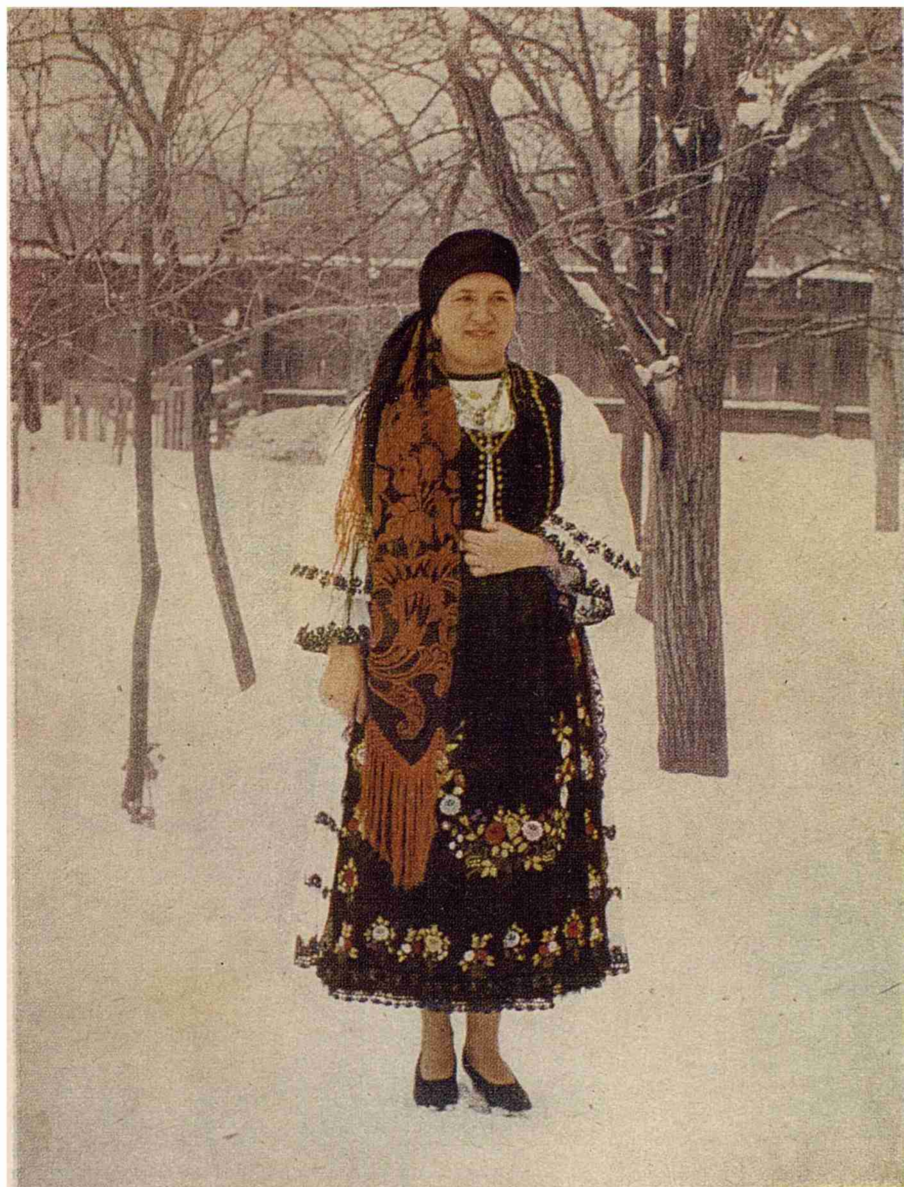
mai de timpuriu și într-o proporție mult superioară decît în Mocănime. O dată cu aceasta are loc și trecerea de la economia naturală la economia bănească, începînd cu secolele XIV și XV.

Germenii producției capitaliste apar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Dezvoltarea economiei capitaliste determină două aspecte ale luptei de clasă, pe de o parte între producătorii direcți și proprietarii minelor, pe de altă parte între păturile țărănești antagoniste.

Practicarea mineritului, după cum observa la 1841 Zs. Szentkirályi, a avut urmări hotărîtoare asupra modului de viață și culturii populare din Bucium. „Specificul mineritului e că și lucrul manual reclamă ceva mai mult decît o simplă îndemînare, apoi contactul zilnic care leagă între ei funcționarii superiori, controlorii, slujbașii inferiori și gospodarii, precum și muncile de îndeplinit prin strînsa lor conexiune produc efecte binefăcătoare; prin aceasta, destoinicia și spiritul practic specific minerilor, însoțit de un anumit tact economic, se transmit locuitorilor de toate categoriile din localitățile miniere și explică motivul pentru care... locuitorii de ambele sexe dispun în comparație cu alte ținuturi... de o superioritate în rînduielile lor, pe care n-o atinge decît populația comunelor secuiești și săsești cu posesiuni libere..." Același autor relevă, de asemenea, destoinicia, minunata dragoste pentru ordine și moralitate, confortul casnic și sociabilitatea gospodarilor mineri, istețimea și aspectul plăcut al locuitorilor, inventivitatea și spiritul lor practic. Aceste elemente s-au resimțit mult în ce privește direcția de dezvoltare a podoabelor, îmbrăcămintei și încălțămintei locuitorilor din Bucium.

Cu un sfert de veac mai tîrziu, în anul 1866, un alt cunoscător al Munților Apuseni, B. Havasi (Lukács) nota: „dar este cu atît mai arătos un locuitor cu stare de la Bucium, cu cămașa lui atît de împodobită, cu hainele de stofă mai fină, cu pieptarul brodat, iar femeile cu catrințe de mătase, cu podoabele de aur și argint la gît și peste mijloc, cu degetele încărcate cu inele, cu dantele și cu mătăsuri peste tot".

Date fiind nevoile și posibilitățile populației buciumane, mai mult ca în alte zone, confecționarea anumitor piese de îmbrăcăminte și a celor de încălțăminte a revenit în seama unor locuitori specializați. Cu toate piedicile puse de organele breslelor orășenești, sprijinite de aparatul de stat feudal, au luat naștere și s-au dezvoltat în întreg

I. Nevastă în port de sărbătoare. Bucium-Poeni

ţinutul mai multe meşteşuguri practicate de ţărani: cojocăritul, tăbăcitul, cizmăria, croitoria etc., care în satele buciumane iau amploare deosebită încă din secolul al XVI-lea.

Dintre acestea se relevă în mod deosebit cojocăritul. Dacă în sate au fost multă vreme numai romîni, în Abrud breslele meşteşugăreşti erau formate mai ales de germani şi unguri, ulterior din unguri şi romîni. Pe măsură ce dezvoltarea mineritului atrage tot mai mulţi unguri în Abrud, este probabil ca unii dintre aceştia să fi pătruns ca meşteri cojocari în Bucium. Cert este însă că unii buciumani şi-au făcut ucenicia la Abrud, satul Bucium-Poeni devenind din a doua jumătate a secolului al XIX-lea un centru înfloritor de cojocărit romînesc.

Pînă la jumătatea secolului al XIX-lea erau la modă cojoacele „abrudeneşti“ cu ornamente de meşină şi o broderie delicată cu motive vegetale din mătase. În această vreme, cojocarii din Bucium-Poeni creează noi tipuri de cojoace „buciumăneşti“, deosebite ca formă şi ornamentaţie, caracterizate în primul rînd printr-o broderie compactă.

De vreo două-trei decenii asemenea cojocari se găsesc aproape în toate localităţile, chiar şi într-unele sate mocăneşti. În ultimii ani s-a organizat o cooperativă meşteşugărească în oraşul Abrud cu o secţie de cojocărit, în cadrul căreia încep să intre şi meşterii din satele vecine. Cizmăritul s-a dezvoltat mai ales în Abrud.

Pentru împodobirea pieselor de port — cămăşi, poale etc. — aproape în fiecare sat s-au specializat cîteva femei cusătoare, dintre acestea mai vestite fiind în Bucium-Cerbu, Bucium-Izbita, Bucium-Poeni. În afară de acestea, femeile sărace îşi lucrează singure cusăturile.

În cursul veacului al XVIII-lea, în condiţiile economice şi sociale cunoscute, din vechiul port al Munţilor Apuseni, în cele şase localităţi de mineri din vecinătatea Abrudului, se diferenţiază un port mai bogat şi mai strălucitor, cunoscut sub denumirea de port buciumănesc. Acest port constituie deopotrivă expresia superiorităţii economice cît şi a conştiinţei lor naţionale. În adevăr, portul buciumănesc ajunge la o înflorire deosebită, fiind considerat, încă cu mult înainte de primul război mondial, ca cel mai frumos port romînesc din ţinutul Munţilor Apuseni. În acest sens este cu totul convingătoare comparaţia făcută la 1888 de Frîncu şi Candrea: „Cel care asistă la un tîrg din Abrud nu se mai satură de a privi: ici la o moaţă cu portul şi tipul ei deose-

bit, colea la o zlătneană cu cizmele roșii și cu vîrful încîrligat spre picior și dincolo o buciumăneană cu portul ei elegant și luxos lucrat. Asemenea contrast înfățișează și bărbații: moțul cu țundra lui scurtă și albă ca neaua, cu laibărul de postav vînăt, cu cioarecii strîmți croiți pe picior și cu șiret negru pe margini cusuți, zlătneanul cu cizmele ca și ale muierii sale, cu deosebire numai că nu sînt roșii, și în fine trufașul buciumănean cu cizmele sclipicioase de lac, cusute pe margini cu fir tricolor, cu pieptar scurt cusut cu mătase, cu pălărie mică rotundă de mătase și cu fir de aur împodobită."

Într-un cîntec popular, publicat în anul 1818, se relevă încă din acel timp bogăția portului acestei populații miniere:

Și haine de muselin
. . . .
Și coloape de mătase
Unde sînt bărbați în casă.
Bunde scurte foarte multe
Toți au luat pe întrecute,
Și scurteică de mătase
La jupîneasa frumoasă,
Chișcaneu de levantin
Să le faci voia deplin.

Spre deosebire de vechiul port local care era aproape în întregime produsul industriei casnice, portul buciumănesc se dezvoltă pe linia integrării în structura tradițională a unor elemente de cultură orășenească — piese de port, materiale de fabrică brodate etc. — prin care acesta capătă mai multă strălucire. Nimic nu era prea frumos pentru mîndrele buciumane — nici mătăsurile grele brodate, nici catifeaua brodată, nici pînzeturile fine, nici broderiile scumpe. În Abrud, prăvăliile erau pline de mărfuri și de ateliere meșteșugărești, unele de o tradiție mai veche, altele mai recentă. Această situație o reflectă deosebit de plastic imaginea femeii și bărbatului buciuman, descrisă acum șapte decenii de doi dintre cei mai buni cunoscători ai poporului romîn din Munții Apuseni: „O adevărată podoabă a munților e femeia romînă de la Buciumani, lîngă Abrud. Înaltă, cu ochii ca mura, cu părul castaniu, cu obrazul rumen, cu buzele subțiri și trandafirii și cu dinții ca două șiruri de mărgăritare, încît se pare că e ruptă din lună cînd merge lunea la tîrg la Abrud cu bărbatu-său, tot atît de frumos și de voinic ca și ea."

2. Case din Bucium-Poeni

Cristalizarea portului buciuman în formele lui caracteristice datează de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. El nu s-a dezvoltat, desigur, independent de celelalte centre miniere, Bradul și mai ales Zlatna; datorită marelui său prestigiu, el începe să se răspîndească treptat în zonele din jur, mai întîi în Mocănime, apoi în estul Zărandului.

Portul femeiesc buciumănesc nu a păstrat din portul bătrînesc decît cămașa, zadia şi pieptarul, restul pieselor fiind confecţionate din material de fabrică.

Vechiul port femeiesc se compunea din cămașă lungă de cînepă, opreg negru de lînă în faţă, zadie roșie vărgată la spate, cîrpă mare albă pe cap, pieptar înfundat, ţundră (haină de pănură albă), ciorapi

lungi din pănură și opinci. O trăsătură caracteristică a portului buciumănesc, legată de influența exercitată de îmbrăcămintea orășenească și de posibilitățile materiale ale populației, este apariția lenjeriei, cît și tendința spre suprapunere a unor piese similare de port.

Portul femeiesc buciumănesc se compune din cămașă și poale, șorț dinainte, și zadie la spate, brîu tricolor, unul sau două pieptare suprapuse, jachetă de oraș. Capul e acoperit cu o năframă. Încălțămintea mai veche se compunea din cizme, ulterior din ghete și pantofi. Portul este completat cu podoabe bogate — cercei și coliere din metal prețios.

Spre deosebire de unele sate mocănești (Intergalde), unde pieptănătura bătrînească cu cioc s-a păstrat pînă în anul 1950, în Bucium aceasta a dispărut încă de prin anii 1895—1900. În locul ciocului, fetițele au purtat părul împletit în patru codițe. Fetele mari, sărbătoarea, se piaptănă peste cap, lăsînd părul pe spate și legîndu-l la ceafă cu o panglică. În timpul săptămînii îl împletesc în două cozi pe care le pun roată peste cap.

Pieptănătura nevestelor păstrează forma bătrînească cu „cioci", cu anumite amplificări în acord cu evoluția generală a portului. Părul este împletit în două cozi, aduse ușor peste urechi și apoi pe creștetul capului încît formează un fel de creastă accentuată. Pentru ca această creastă să fie mai pronunțată, în timpul împletitului se adaugă „plete" în păr (șuvițe provenite din părul căzut), iar capetele sînt legate cu panglici ori șuvițe. În felul acesta se piaptănă femeia cînd se îmbracă „romînește" (buciumănește), spre a sta bine „chișcaneul" (basmaua). Cu cît o femeie este mai tînără și mai cochetă cu atît ea se va pieptăna mai înalt. Bătrînele nu mai adaugă plete în cioci. În ultima vreme această pieptănătură începe să fie înlocuită cu un „conciu", așezat la spate și făcut dintr-o singură coadă.

Acoperămîntul capului. În Bucium nimeni nu-și mai amintește de cîrpa albă, cusută „cîrpește". În fotografiile cele mai vechi, din anii 1860—1870, femeile apar legate cu o năframă mare, „chișcaneu" (în limba maghiară *keszkenö*) cu ciucuri, procurată din comerț. Aceasta este piesa de port generală și astăzi, fiind singurul element de port prin care se diferențiază nevestele de fete. Năframa se poartă îndoită în diagonală, fiind așezată pe creasta celor două cozi, descoperind ușor urechile; ea este legată la ceafă, cele trei colțuri atîrnînd pe spate, după expresia locală: „a se înveli îndărăpt" sau „a se face nevastă". Pe acasă își mai leagă năframa și pe sub bărbie ca bătrînele.

Aceste piese sînt confecționate din materiale foarte luxoase: mătase, cașmir imprimat, mătase naturală brodată, lenaj brodat.

Îmbrăcămintea. Evoluția mai rapidă a portului în Bucium a dus la înlocuirea cămășii arhaice cu „curelușă" lată — sub guler, între mînecă și mînecar — cusută cu roșu, prin cămașa mult mai elegantă, numită buciumănească. Cămașa buciumănească este una din piesele importante și caracteristice ale portului buciuman. Materialul de confecționare a fost rînd pe rînd tot mai costisitor: jolj, mol (batist), grenadine (marchizet); acest material, mai ușor și mai suplu, a permis o apreciabilă lărgire a cămășii. În special lărgimea mînecilor, în contrast cu îngustimea bustului, strîns de pieptarul scurt, constituie unul din caracterele costumului femeiesc. Cămașa buciumănească are aceeași croială ca și cămașa bătrînească: o foaie în față, una în spate (spăceii) și una pentru fiecare mînecă. Sub guler și la fodori are cîte o „curelușă" sau „brățară" cusută pe muchia cutelor. Spre deosebire de cămașa bătrînească, gura cămășii buciumane este așezată la spate, sub influența modei bluzelor orășenești.

La această piesă buciumană se folosesc o serie de elemente ornamentale ale vechii cămăși, care au căpătat însă o interpretare artistică bine definită, proprie. Ceea ce caracterizează broderia buciumănească este, în primul rînd, culoarea. În locul roșului, încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, ea este executată în negru, cu un material foarte bun, lucios și rezistent la spălat (coton perlé D.M.C.). Dispoziția broderiei este identică cu aceea a cămășilor bătrînești și anume: peste cot și la marginea fodorilor, gulerul îngust este de asemenea brodat, creții gîtului și ai fodorului sînt prinși cu curelușă îngustă, curelușa gîtului fiind mai lată în față decît la spate. Din toate varietățile de cusături întîlnite la cămașa bătrînească, s-au păstrat broderia urzită pe fir la guler și pe crețuri la curelușă, precum și broderia în lanț, pentru ornamentarea mînecii și a fodorului. Realizarea acestor două feluri de broderie a ajuns aici la o perfecțiune artistică și tehnică neîntrecută în restul ținutului.

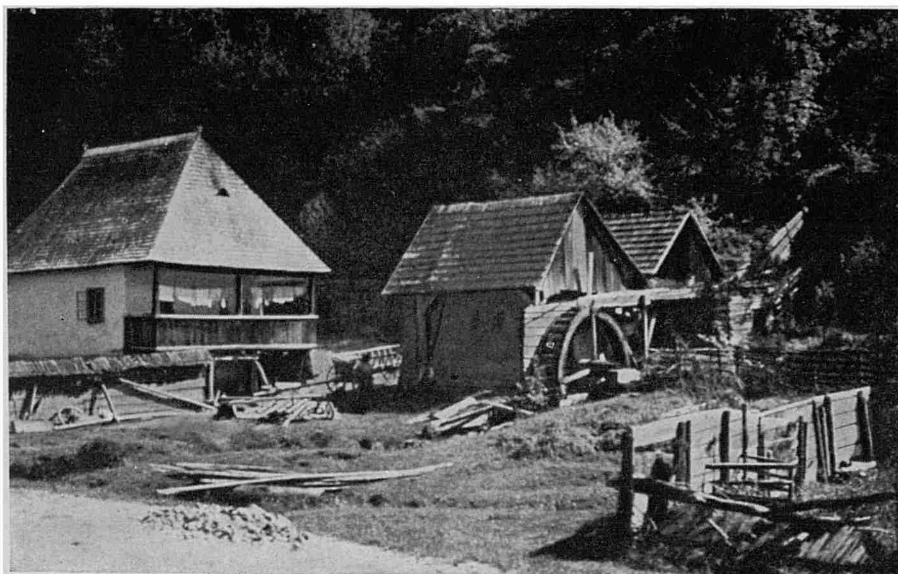
Broderia urzită este fină și migăloasă. Ornamentica este strict geometrică și motivele apar de obicei în negru pe fond alb. Motivele ornamentale variază foarte puțin. Ele se mențin în cadrul strict al unui sistem geometric foarte unitar — cruci, unghiuri, romburi, „zăluțe", „sfădite", zig-zaguri — bazat pe romb și adecvat acestei tehnici. Broderia peste cot și la fodori aparține unui alt sistem ornamental, cunoscut aici sub numele de broderie buciumană, întrucît constituie

o particularitate proprie portului buciumănesc. Această broderie e lucrată în tehnica lanțului și realizată nu după un desen prealabil, sau prin numărarea firelor, ci liber „după chibzuința ochilor". Cusătoarea este eliberată de necesitatea de a număra firele. Elementele decorative mai des întîlnite sînt în genere motive vegetale: *laleaua, sperlita, florile înghinate, strugurii, florile aplecate*. Structura compoziției se caracterizează prin dispunerea motivelor în rînduri în două variante. Uneori motivele sînt dispuse în formă de ghirlandă sau vrej pe o linie șerpuită, fiind legate între ele. Alteori sînt așezate pe unul sau două rînduri, față în față, rîndul inferior fiind mult mai mic. În genere, motivele, în acest din urmă caz, alternează. Broderia în lanț o găsim și la cămașa bătrînească, dar este de proveniență orășenească și pătrunsă sub influența populației maghiare din Abrud și Zlatna.

Broderia cămășilor buciumane se caracterizează printr-o redusă diversitate individuală. Evoluția rapidă a acestor sate către un sistem economic bazat pe economia bănească și capitalistă a dus la necesitatea specializării în meșteșugul acestei broderii, cu atît mai mult cu cît această tehnică prezintă anumite dificultăți. Femeile sărace și talentate vor afla o sursă de trai din practicarea acestui meșteșug. Din punct de vedere artistic, consecințele acestei specializări se manifestă pe de o parte în perfecțiunea tehnică și preciziunea desenului, iar pe de alta și într-o anumită tendință către stereotipism.

În afară de piesele cusute buciumănește mai apar sporadic cămăși brodate în alte tehnici, îndeosebi în tehnica „puncte crucișești", mai accesibilă decît cusătura buciumănească.

În locul poalelor din cînepă, aspre și drepte, portul buciumănesc introduce, după moda epocii, poale lungi și largi, din același material fin. Acestea sînt împodobite cu cerculețe și cu broderie scumpă de fabrică. În modul acesta portul femeiesc capătă o nouă linie caracteristică. Pentru ca poalele să stea înfoiate, se poartă două-trei perechi de poale suprapuse, care variază în lărgime și în grad de ornamentare. Subțirimea materialului din care se fac cămășile și poalele a dus în mod inevitabil la adoptarea unor asemenea piese de lenjerie. Astfel se întîlnesc jupoane drepte, cu bretele, apoi „lăibărica" de forma unei brasiere (scurtă pînă în talie și cu bretele), o cămașă cu mîneci scurte (combineul), dar mai ales „cămașa mică". Aceasta din urmă are mîneci scurte brodate și se poartă sub cămașa din grenadine care lasă să transpară această broderie prin subțirimea pînzei. Ea se poartă de la sfîrșitul

3. Şteamp din Bucium-Poeni

secolului al XIX-lea. După 1918 a fost adoptată aici cămașa din pînză topită cu altiță brodată, din portul romînesc de dincolo de Carpați, ca o „cămașe de podoabă" care se poartă sub cămașa buciumănească sau cu fustă de oraș.

Din cele două piese perechi, opreg şi zadie ale portului bătrînesc, portul buciumănesc nu a păstrat decît zadia. Locul opregului din față l-a luat, după cum era firesc, şorţul creţ şi lung din material de oraş. Această piesă este una din cele mai importante piese ale portului femeiesc, nu atît prin valoarea ei artistică, cît prin somptuozitatea ei. Ea este confecţionată din mătase grea, brodată, ca şi chişcaneele, sau din catifea sau mătase brodată cu ghirlande și buchete din fir sau mătase policromă. Înlocuirea opregului cu şorţul este foarte veche în Bucium-Poeni. Acum nimeni nu-şi mai aduce aminte să se fi purtat opreg.

Zadia roşie tradiţională, purtată îndărăt, s-a păstrat în portul buciumănesc. Uneori este însă înlocuită cu o zadie-pereche, din catifea sau mătase brodată ca şi şorţul. Zadia roşie bătrînească a suferit însă anumite transformări, în acord cu evoluţia generală a portului. Ea s-a îngustat foarte mult, pînă la 24 cm, spre a corespunde lărgimii poale-

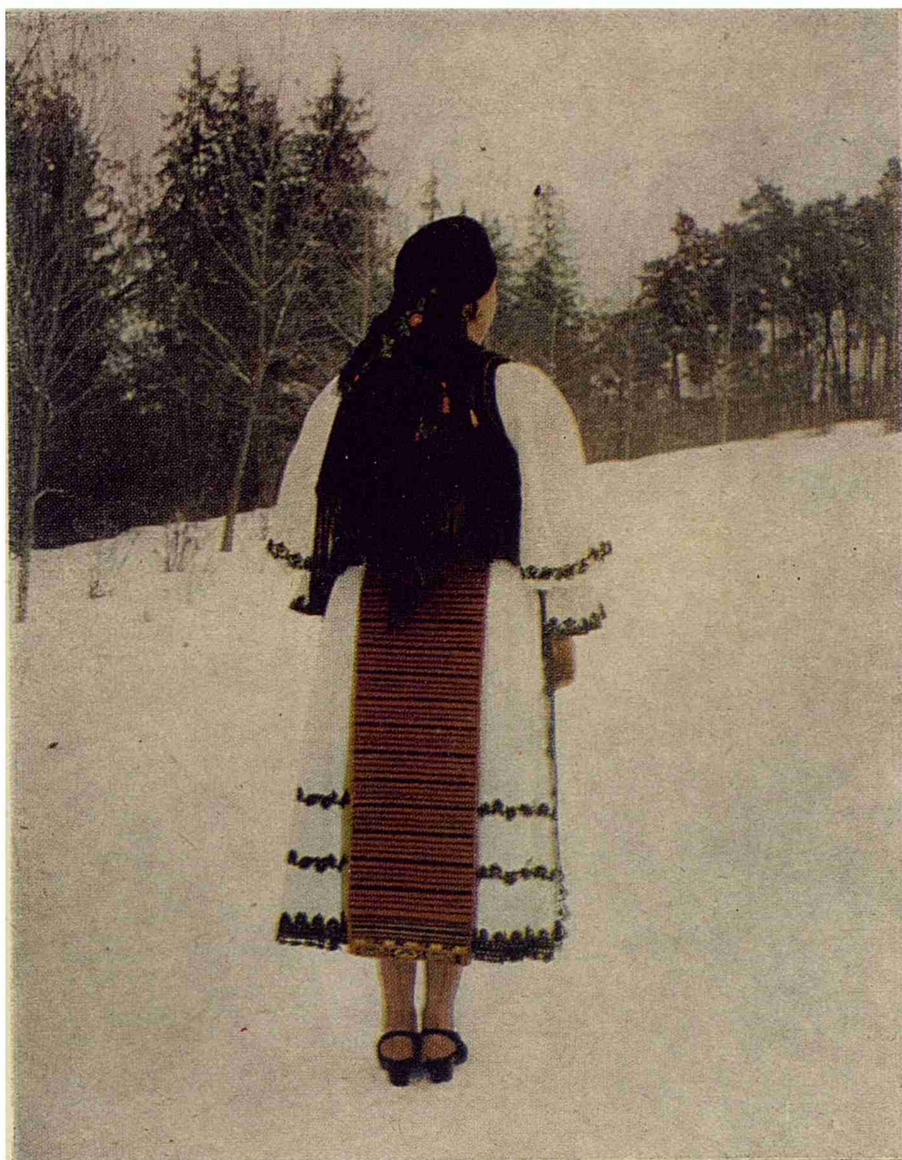
lor şi prezenţei şorţului. Materialul de confecţionare nu mai este lîna aspră de casă, ci aţa de maşină pentru urzeală şi harasd-ul, lîniţa moale pentru băteală. Este ţesută tot în patru iţe, dar cu rostul schimbat, căpătînd în fondul ţesăturii un joc interesant de linii în zig-zag. De o culoare aprinsă, caracteristică, un fel de roşu cinabru, ea are tot cîmpul acoperit cu dungi de o culoare închisă, negru cu uşoare accente de albastru, verde, uneori dungile fiind făcute din fir. Compoziţia acestor zadii este foarte unitară, aproape uniformă. Din trei în trei dungi subţiri se repetă „o vargă lată" la o anumită distanţă. Marginile zadiei sînt festonate, iar la poale are o dantelă făcută cu acul.[1]

Ca şi în cazul broderiei, ţesutul zadiei s-a dezvoltat ca un meşteşug specializat. Buciumanele bogate nu ţeseau nici pentru ele, nici pentru casă; ele cumpărau zadii gata făcute, în piaţă, sau dădeau să li se ţeasă pe bani. În Bucium-sat şi în Cerbu au existat cîteva femei specializate în ţesutul zadiilor roşii. Ele lucrau în sat ori îşi duceau marfa în tîrgul din Bucium-Poeni. Specializarea şi oarecum producţia în serie a acestei piese a dus, ca şi în cazul broderiei cămăşilor, la un fel de stereotipizare, variaţiile individuale fiind în genere foarte mici.

Pe lîngă această zadie roşie, ţesută în „răvaşe", specifică portului buciumănesc, au mai pătruns în portul femeiesc ca şi în Mocănime zadii roşii moţeşti, ţesute în două iţe, cretinţe negre de Sălişte brodate cu fir, cretinţe de la „ţară", lucrate din bumbac negru, alese cu fir şi lînică. Nici una din acestea însă nu constituie elemente specifice portului buciumănesc. În Bucium se poartă frecvent brîul, îngust şi ţesut în trei culori: albastru sau vînăt, galben şi roşu. Brîul se încinge peste zadii şi şorţ. Ca şi ciucurii în trei culori de la pieptarele fetelor, brîul tricolor a constituit încă unul din elementele de afirmare a apartenenţei etnice.

Portul buciumănesc nu cunoaşte o îmbrăcăminte specială exterioară. În momentul în care ţundra nu a mai convenit din cauza arhaismului său, s-a adoptat jacheta de croială orăşenească, după moda de la mijlocul secolului al XIX-lea. Aceste jachete se făceau din material de fabrică, în special pluş, sau din postav de casă. Dispariţia ţundrei s-a făcut treptat, pe la 1900 ieşind cu totul din uz.

[1] Pe o scîndură se fixează cîteva fire paralele, în cuie, avînd lungimea cît lăţimea zadiei. Modelul se face cu acul, urzind.

II. Nevastă în port de sărbătoare, văzută din spate

De o rară frumuseţe sînt piesele de blană, „pieptarele buciumăneşti".

Deoarece pieptarul înfundat, caracteristic pentru formele bătrîneşti de port, nu mai satisfăcea exigenţele de lux ale populaţiei miniere din Bucium, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea în portul femeilor ca şi al bărbaţilor apar noi tipuri de pieptare. Femeile încep să poarte pieptarul desfăcut în faţă şi mai lung, deosebit de bogat ornamentat. Această piesă s-a produs mai întîi la Abrud. Legat de sistemele de ornamentare cunoscute în centrele învecinate, Zlatna, Trascău, Brad, Hălmagi, sistemul de ornamentare a acestor vechi cojoace prezintă şi unele particularităţi proprii. Din această serie de cojoace se cunosc pieptare bărbăteşti şi femeieşti desfăcute în faţă, cojoace cu mîneci şi un pieptar bărbătesc înfundat. Ele se purtau suprapuse. Aceste piese reprezintă una din cele mai splendide piese de port din ţinutul Abrudului. Purtate în special de buciumani, ele s-au răspîndit treptat în jur.

Din punct de vedere morfologic, caracteristic este clinul lateral. Ornamentarea lor combină ornamente aplicate din meşină albă, decupate în forme vegetale, cu o broderie măruntă de mătase neagră şi verde închis care acoperă atît ornamentele din meşină cît şi spaţiile libere obţinute prin decuparea lor. Stilul acestei broderii este fitomorf, el constînd din ramuri şi vreji delicaţi cu frunze şi flori, tratate cu fineţe şi o mare bogăţie decorativă. Elementele lui sînt asemănătoare cu ornamentica vegetală întîlnită şi în broderia cojoacelor şi a ţesăturilor maghiare şi slovace. Ceea ce o deosebeşte însă de acestea este interpretarea artistică proprie dată acestor elemente. În general, broderia este dispusă pe piept, pe marginile cojocului, în regiunea buzunarelor, pe clini, iar la cojoacele cu mîneci, pe mînecă deasupra manşetei.

Perfecţiunea meşteşugului, fineţea execuţiei, rafinamentul coloritului, siguranţa desenului indică o tradiţie îndelungată în practicarea acestei broderii. În orice caz, aceste cojoace se lucrează pînă spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, epocă în care Bucium-Poeni se dezvoltă ca un centru important de cojocărit şi creează un nou stil de broderie. Doi cojocari vestiţi din Bucium-Poeni, un romîn buciuman şi o unguroaică venită din Abrud, împreună cu ucenicii lor, au realizat trecerea de la vechiul sistem ornamental la cel actual, cunoscut şi consacrat ca specific buciumănesc. Această schimbare priveşte nu numai broderia cojoacelor ci şi formele lor. Apar alte tipuri de cojoace, pentru

bărbaţi, cojoace înfundate, iar pentru femei pieptare mici strînse pe trup numite „pieptare cu sîni“ sau „cu braţe“, asemănătoare pieptarelor săseşti şi maghiare, precum şi pieptare cu clini, desfăcute în faţă, asemănătoare vechilor cojoace cu clini.

Deşi sobre, aceste cojoace sînt foarte luxoase, datorită broderiei cu bumbăcel negru lucios şi cu şiret de fir („boritaş“). Spre deosebire de vechile cojoace a căror broderie era bogată, dar se distingea pe fondul pielii, broderia aceasta buciumănească de o culoare neagră dominantă, presărată cu puncte roşii şi galbene care strălucesc discret, este compactă şi plină, desenul apărînd doar prin jocul de lumini şi umbre al reliefului său uşor. Motivele ornamentale sînt aceleaşi: ramuri cu frunze mici paralele care formează un cîmp pe care sînt presărate celelalte elemente: trandafiri, roza vînturilor, boboci (bimbori), creasta cocoşului (cocoştor), mărgele (ghionghi) etc., ceea ce diferă însă, fiind interpretarea artistică şi compoziţia desenului, remarcabil prin libertatea şi siguranţa cu care este tratat.

Pieptarele femeieşti sînt de două tipuri: un pieptar scurt foarte strîns pe trup, răscroit adînc, ca o corseletă, şi un pieptar mai lung şi mai larg, cu clin lateral, care se poartă peste cel mic. Ele sînt ornamentate cu aceeaşi broderie compactă, neagră, fină şi deasă, cu o dispoziţie tipică, lucrată din acelaşi bumbăcel şi cu ornamente din boritaş.

Cojoacele buciumane s-au răspîndit foarte mult în tot ţinutul, pînă în valea Arieşului la nord şi pînă la Brad şi Hălmagi în sud-vest. Sistemul de ornamentare a cojoacelor buciumane a fost adoptat şi în alte centre de cojocărit: Abrud, Cîmpeni, Sălciua. Pentru Mocănime Abrudul a fost un factor foarte activ de răspîndire a acestui tip de cojoc. Prin tîrgurile săptămînale din Abrud şi tîrgurile de ţară din Zlatna, Brad, Hălmagi, Cîmpeni, Sălciua, Baia de Arieş şi Almaşul Mare, aceste cojoace, confecţionate în variante, după moda locului respectiv, au avut o mare răspîndire. La Sălciua, se duceau cojoace mai albe, la Ţopi mai roşii, la Abrud mai negre.

Producerea în serie a cojoacelor de tip buciumănesc a adus o oarecare scădere a artei meşteşugului. Nevoiţi să lucreze mult, deci mai repede, şi mai ieftin pentru a putea vinde mult, cojocarii abrudeni au simplificat tehnica de lucru. În locul broderiei fine şi dese, specifică cojoacelor buciumăneşti, lucrată cu un material fin, cojocarii abrudeni au început a folosi lîniţa care, fiind mai plină, nu necesita o broderie atît de deasă. În acelaşi timp decorul a fost simplificat şi redus,

realizat într-o formă nouă caracteristică pentru Abrud. Cojoacele produse aici sînt cunoscute de altfel sub numele de cojoace abrudenești. Prin confecționarea unor piese mai ieftine însă, Abrudul a jucat un rol important în unificarea portului.

De prin 1930—1935 Sălciua confecționează cojoace buciumănești, însă ornate cu o broderie mai colorată, pentru Mocănime.

Pieptarul buciuman se lucrează pînă astăzi. El a fost și a rămas pînă acum un pieptar scump care s-a răspîndit ca o haină de sărbătoare. În genere o femeie nu avea în tot cursul vieții mai mult de un rînd pieptare de tip buciumănesc, pe care și-l făcea de obicei atunci cînd se mărita.

Încălțămintea s-a schimbat și ea o dată cu evoluția generală a îmbrăcămintei. Încălțămintea cea mai veche cunoscută se compunea din cizme împrumutate din portul unguresc. Prin anii 1860—1870 s-au purtat cizme cu „gurgoi", cu vîrful înalt și îndoit ca al opincilor, de culoare neagră sau roșie, după care au urmat cizme negre cu vîrf ascuțit, cu tocuri joase, tivite cu roșu.

Pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, moda cizmelor este părăsită și se introduce încălțămintea orășenească: papuci cu „țug" (ghete cu elastic), pe la 1890—1900 papuci cu nasturi, pe la 1910 papuci cu „fizaie" (ghete cu șireturi) și cu toc „zugrumat", iar curînd după aceea pantofi. Dacă cizmele se puteau purta cu obiele, introducerea ghetelor a determinat adoptarea ciorapilor, fie de fabrică, fie împletiți de mînă.

Podoabele. Cu prilejul zilelor de sărbătoare, la ceremoniile obștești ori cînd călătoresc, pe lîngă piesele curate de port, frumos împodobite, buciumancele, mai mult decît mocancele, adaugă o serie de podoabe. Nota deosebită a podoabelor buciumănești o constituie bijuteriile din materiale prețioase.

Încă din secolul al XVIII-lea, mai cu seamă din a doua jumătate a acelui secol, s-au adus din Tirol cercei în formă de struguri, pe care femeile din Bucium i-au cumpărat de la bijutierii din Abrud. În prima jumătate a secolului al XIX-lea din Viena s-au adus lanțuri din argint aurit cu floricele de aur și prevăzute cu o amuletă. În sfîrșit, în a doua jumătate a aceluiași secol, voiajorii comerciali atrași de această zonă auriferă aduc de la Viena cercei rotunzi, decorați cu piatră roșie la mijloc, înconjurată de cîte un brîu albastru și unul alb, asemenea anumitor bijuterii săsești. Aceste podoabe, corespunzînd cu gustul și aspirațiile populației buciumane, au fost deosebit de căutate și apreciate.

În consecință, bijutierii abrudeni nu s-au mulțumit numai să intermedieze obținerea acestor podoabe ori să le repare, ci ei înșiși au făurit tipuri sau variante mai apropiate gustului în continuă evoluție al populației buciumane. Astăzi se întîlnesc încă, mai ales în Bucium, din aceste bijuterii: „cercei buciumănești" din aur sau argint, fabricați în prima jumătate a secolului nostru, sau cercei mici, mai noi, din aur, simpli, rotunzi „ca verighetele"; fetele și nevestele tinere poartă și un lănțișor de aur cu medalie.

Spre deosebire de mocance, care în împrejurări similare poartă în mod frecvent straițe de lînă, buciumancele le mai utilizează doar la tîrg. Năfrămuțe în mînă poartă și unele și altele, deosebindu-se doar prin materialul de confecționare, iar uneori și prin tehnica de broderie. Portul de lucru al buciumancelor este foarte apropiat de cel orășenesc, ori cuprinde piese mai uzate.

Portul bărbătesc buciumănesc, ca și portul femeiesc, se dezvoltă din vechiul port local.

Portul bărbătesc se compunea din: cămașă cu barburi (clini mari introduși unul în față și altul la spate), cioareci și laibăr de o croială arhaică, pieptar înfundat simplu, țundră albă, călțuni și opinci. Deoarece transformările suferite sînt atît de mari, se poate vorbi aproape de apariția unui nou tip de port. Acesta se dezvoltă concomitent în centrele mai importante de minerit cu un nivel economic mai ridicat: Bucium și Zlatna. Portul buciumănesc mai elegant suferă unele influențe de la uniformele militare din acea epocă supuse unui proces de adaptare local. Contribuția orașului este destul de mică.

Portul buciumănesc se compune din pălărie neagră de fetru cu șiret de fir, cămașă, cioareci, chimir, pieptar din blană de oaie, laibăr alb din pînză. Încălțămintea caracteristică o formează cizmele. Cămașa se poartă băgată în cioareci.

Acoperămîntul capului a rămas același cel puțin de un secol. Piesa caracteristică pentru portul buciumănesc este pălăria cu boritaș, cu șiret din fir de aur înfășurat de mai multe ori în jurul calotei pălăriei. Cu un secol în urmă pălăria avea borurile mari și răsfrînte în sus, iar boritașul mai lat, variind după starea materială a purtătorului.

În jurul anilor 1910 s-au introdus pălăriile de mătase („colop de mătase"), foarte scumpe, de asemenea prevăzute cu boritaș. După război ele s-au răspîndit în toate satele buciumane.

„Cămaşa buciumănească" are o croială deosebită, corespunzătoare structurii portului. Spre a fi purtată în cioareci, este scurtă. De asemenea, fiind făcută din jolj lat, pierde cei doi barburi din faţă şi spate precum şi clinii laterali. În felul acesta cămaşa capătă forma unei tunici drepte alcătuite dintr-o foaie de pînză îndoită peste umeri. Mîneca este dreaptă, strînsă jos cu pumnari brodaţi sau cu manşetă simplă din pînză. Mîneca este prinsă direct pe marginea foii care alcătuieşte trupul cămăşii (lărgită la subsuoară cu un folteuş) sau este introdusă într-un fel de răscroială de formă dreptunghiulară. Deschizătura gîtului şi a gurii cămăşii se obţine prin două tăieturi ce formează un T. Cămaşa are un guler drept, scurt, brodat, iar piepţii ornamentaţi cu motive de o formă specifică, asemenea unor frunze aplecate denumite „jurii".

Broderia cămăşii bărbăteşti este asemănătoare celei femeieşti. Broderia gulerului reprezintă elementul ornamental vechi, pe cînd broderia din jurul gurii cămăşii, deşi este un element recent, constituie totuşi o particularitate specifică acestui costum. Ea este aceeaşi broderie buciumănească, cusută în lanţ, cu care sînt împodobite mînecile cămăşilor femeieşti. Motivele generale sînt „florile aplecate", în formă de frunze cu contur dinţat, cu nervuri dese, realizate prin linii într-un zig-zag foarte strîns.

Acest tip de cămaşă datează probabil de două secole.

Cu această cămaşă se poartă cioarecii „buciumăneşti" cu „şinor" — şiret — negru, numiţi şi „ungureşti", întrucît reproduc croiul pantalonilor ofiţerilor din armata austro-ungară. Bătrînii i-au purtat fără şinor negru. Tinerii îi poartă numai cu şinor. Croiala lui este cu patru „funduri". Şinorul este prins în cusăturile laterale şi transversale, la buzunare şi la prohăbi.

Pe deasupra cămăşii, se poartă laibăr.

Odinioară buciumanii au purtat laibăr „romînesc", ca şi restul locuitorilor Munţilor Apuseni. Acesta avea o formă simplă, fiind croit dintr-o foaie de pînză din cînepă, îndoită peste umeri şi despicată în faţă şi în dreptul gîtului. Lateral avea cîte un clin drept. Mîneca era dreaptă şi nerăscroită, prevăzută cu o broschiţă la subsuoară.

În locul laibărului bătrînesc, numit şi „romînesc", mult prea arhaic, ca o piesă esenţială în ansamblul portului buciumănesc de sărbătoare, se adoptă un nou tip de laibăr de pînză denumit în Bucium laibăr „unguresc". Pe cînd laibărul „romînesc" rămîne o haină modestă, de

muncă, din pînză de cînepă, laibărul „unguresc" este confecționat dintr-o pînză de bumbac în „ochiuri" cumpărată în Abrud, de la țesători specialiști. Croiala lui mai complicată reamintește vestele ofițerilor din armata austro-ungară. Noul laibăr este o haină scurtă, cu mîneci, ajustată pe corp prin cele trei cusături ale spatelui. Are un guler scurt, drept, două reveruri mici și două buzunare. Mîneca este răscroită, strînsă pe braț, cu o manșetă suprapusă. Toate cusăturile sînt executate la mașină. În față se încheie cu nasturi. Laibărele sînt confecționate în general de croitorese. Această piesă de îmbrăcăminte a apărut în portul buciumănesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea iar de prin 1905—1915 a înlocuit cu totul, din portul de sărbătoare, vechile laibăre „romînești" ornamentate cu broderii.

În condițiile specifice acestei zone miniere aurifere, au pătruns și alte piese de factură orășenească, printre care în primul rînd căputul. Laibărul de lînă și căputul au înlocuit țundra încă acum un veac și jumătate.

Laibărul este un veston de oraș, confecționat din postav de fabrică.

Căputul este o haină groasă de iarnă, confecționată din postav și căptușită cu blană de miel; el este prevăzut cu guler din blană. Are croială orășenească, cu buzunare și gaică la spate. Căptușelile se cumpărau făcute gata la Abrud. Oamenii nevoiași își fac căpute din postav de casă, de culoare închisă.

La portul femeiesc am relevat unele amănunte în legătură cu piesele de îmbrăcăminte din piele, cojoacele.

În legătură cu pieptarul înfundat bărbătesc este interesant de menționat dezvoltarea decorului. Întrucît porțiunea rămasă nebrodată la tipul bătrînesc de pieptar era expusă murdăririi, de la 1905—1910 meșterii buciumani au lucrat cojoace cu întreaga suprafață acoperită de broderie. Acest pieptar, denumit și „trufaș", satisfăcea în același timp mai bine aspirațiile de lux ale buciumanilor. Dacă pieptarele cu „peană despărțită" — așezate doar pe piept — sînt foarte rare în Bucium, acelea cu întreaga suprafață brodată sînt rare printre mocani, din cauza prețului lor ridicat. Totuși se întîlnesc și în portul tinerilor mocani din Intregalde, Mogoș etc.

O altă piesă importantă din punct de vedere artistic este cureaua lată. Mai demult curelele erau mai late, împodobite cu ornamente stanțate și brodate cu șuvițe din piele colorată. În ultima vreme se poartă curele mai înguste.

Încălțămintea buciumănească se caracterizează, cel puțin de două secole prin portul cizmelor. Formele cizmelor au variat și ele în decursul timpului, o dată cu moda. Astfel pe la mijlocul secolului al XIX-lea se purtau cizme „cu urechi". Ele reprezintă un vechi tip de cizmă militară, folosită în armata austro-ungară. O particularitate caracteristică a acesteia este tureatca dreaptă și tare, cu partea din față mai înaltă croită în formă de acoladă și cu creț la gleznă. De la 1914 se poartă cizme rotunde, de asemenea cu tureatcă tare și creți la gleznă. În ultima vreme, o dată cu adoptarea îmbrăcămintei de formă orășenească, cu pantaloni „pricești" (de călărie), s-au introdus și cizmele obișnuite cu tureatcă moale, fără creți.

Pe lîngă cizme, s-a purtat și încălțăminte mai modestă dar tot orășenească: ghete „pe ramă" cu vîrf de aramă, papuci „cu țug" (cu elastic), mai recent bocanci.

Emanciparea orașului Abrud de sub tutela seniorială, încă de la sfîrșitul secolului al XV-lea și avîntul ulterior al economiei miniere determină o continuă diferențiere economică și culturală între zona Abrud-Bucium pe de o parte și Mocănime pe de altă parte. Mocanii rămîn pentru o lungă perioadă de timp la formele arhaice de port, în vreme ce în secolele următoare buciumanii se diferențiază tot mai simțitor, atît în ce privește materialul din care-și confecționează unele piese de port, cît și în ornamentarea acestora. Deosebirile se dezvoltă datorită noilor condiții materiale, înmulțirii produselor industriale mai mult accesibile acestei populații, relațiilor mult mai vii cu locuitorii orașelor Abrud și Zlatna, precum și sub înrîurirea locuitorilor de altă naționalitate. O mare însemnătate etnografică a avut schimbarea survenită în structura națională a celor două orașe amintite. Procesul de maghiarizare al acestora, observat încă din secolul al XV-lea, face ca funcția germanilor de agenți culturali în procesul de urbanizare să fie preluată de unguri. Această împrejurare și relațiile de căsătorie ale cnejilor romîni din satele buciumane cu mineri germani și unguri sau intrarea lor în rîndurile nobilimii maghiare au deschis noi căi pentru asimilarea unor elemente maghiare în arta populară buciumană și mai cu seamă în ornamentația portului. Pe cămășile femeiești apar motivele „tulipanul" și „sperlita". Influența meșterilor unguri se resimte în portul bărbaților la decorarea cioarecilor cu șnur negru, în croiul cămășilor cu guler răsfrînt, ori al laibărelor de modă nouă, orășenească etc.

De aceea, comparînd cu zonele învecinate și în primul rînd cu Mocănimea, satele buciumane se situează mereu în frunte în vreme ce, de cîtva timp, acestea le urmează la o oarecare distanță.

Problema evoluției portului buciuman are o importanță care depășește chestiunea unor schimbări strict morfologice. Aceasta pune în discuție însăși transformarea formelor de viață artistică într-o anumită perioadă de dezvoltare. În desfășurarea procesului evolutiv se relevă două aspecte mai caracteristice.

În vreme ce portul mocănesc apare legat de împrejurările vieții, portul buciumănesc, mai cu seamă cel femeiesc, se dezvoltă ca un port de sărbătoare. În deceniile din urmă acest port se retrage treptat din viața de toate zilele și rămîne rezervat pentru sărbători și alte momente importante. În zilele de lucru, încă de la începutul secolului al XX-lea, femeile îmbracă mai cu seamă piese din materiale de fabrică, obținute din comerț și confecționate după moda orășenească. În portul bărbătesc de lucru se mențin o serie de piese din vechiul port: opinca, laibărul, colțunii, învîrtitorile, căciula, întrucît acestea sînt mai bine adaptate condițiilor locale de trai și lucru decît piesele de port orășenesc.

Al doilea aspect caracteristic pentru portul buciumănesc este faptul că — exceptînd cioarecii și în general portul de lucru bărbătesc — acesta nu mai este produsul industriei casnice. Unele piese (poale, cămăși, perpete, basmale etc.) sînt confecționate din materialele scumpe produse în fabrică. Altele sînt lucrate de meșteșugarii localnici (cojocari, croitori, cizmari, curelari etc.). Dezvoltarea capitalistă a satelor buciumane a determinat o specializare timpurie a diferitelor ramuri ale industriei casnice de odinioară, ca țesutul și brodatul. Aceste activități devin tot mai mult o îndeletnicire în care s-au specializat unele femei, dobîndind în acest scop anumite cunoștințe tehnice și dezvoltînd un talent deosebit. Tradițiile artistice sînt perpetuate astfel și desăvîrșite prin vrednicia meșterilor, a țesătoarelor și brodezelor, care se recrutează de obicei din sînul populației mai sărace.

Astăzi, dintre bărbați, mai cu seamă tinerii preferă să-și procure hainele de la cooperative ori magazinele de confecții, mai ieftine și mai practice. În perioada de trecere de la un tip de port la altul sînt frecvente unele forme de amestec între portul specific buciumănesc și cel orășenesc. Cea mai răspîndită formă de amestec se remarcă prin îmbrăcarea concomitentă a hainei și vestei orășenești, cu cămășa brodată și cioarecii cu șnur negru.

III. Zadie roșie buciumănească. Bucium-Poeni

Deosebirile dintre sat şi oraş se reduc treptat, nu numai în ce priveşte portul de lucru, femeiesc şi chiar bărbătesc, dar şi în cazul portului de sărbătoare, îndeosebi bărbătesc. Natura îndeletnicirii (mineritul), resursele materiale şi abundenţa materialelor de fabrică facilitează acest proces şi-i determină tendinţa de dezvoltare.

4. Interior de locuinţă din Bucium-Poeni

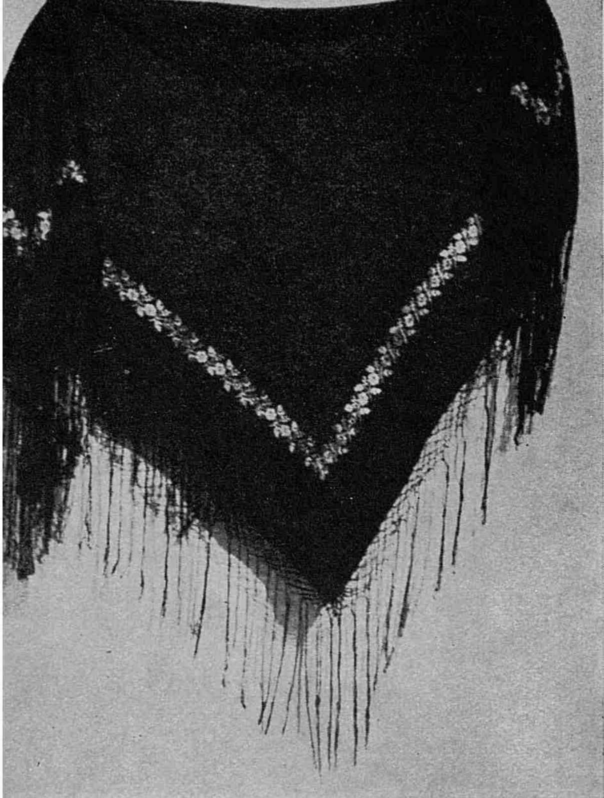

5. *Nevastă în port de sărbătoare. Bucium-Poeni*

6. Nevastă în port de sărbătoare. Bucium-Poeni

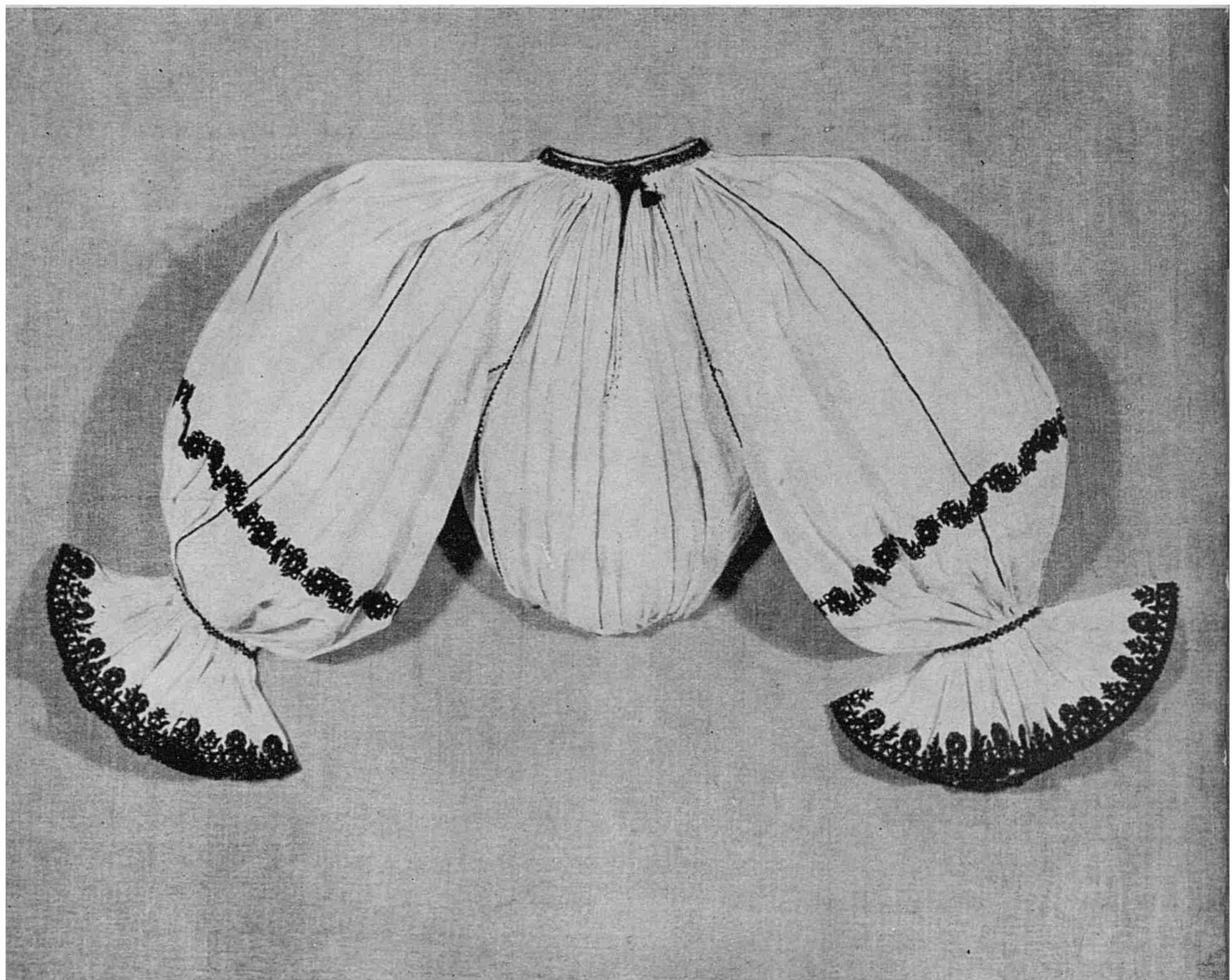
7. *Năframă din lînă brodată. Bucium-Poeni*

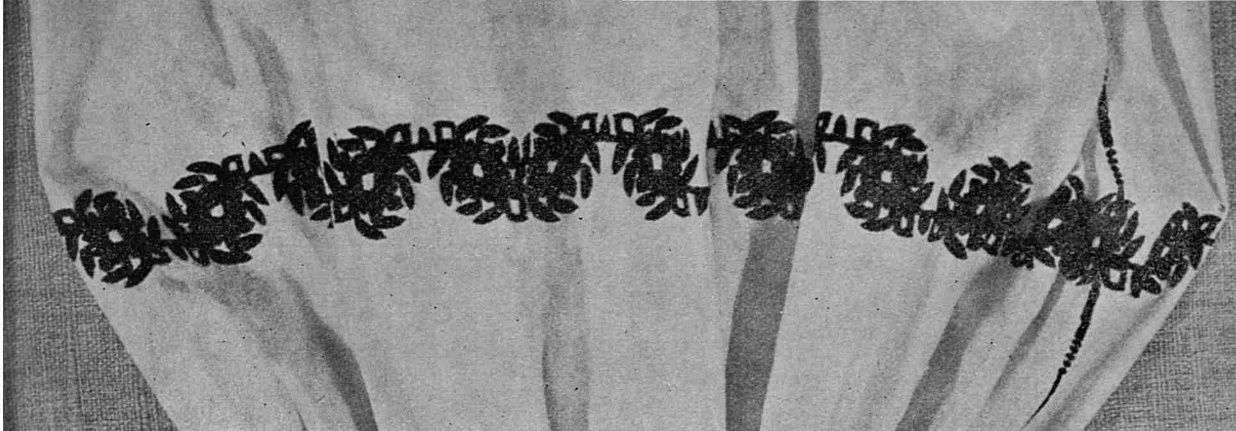
8. *Năframă din mătase. Bucium-Poeni*

9. Bătrînă în port de sărbătoare. Bucium-Cerbu

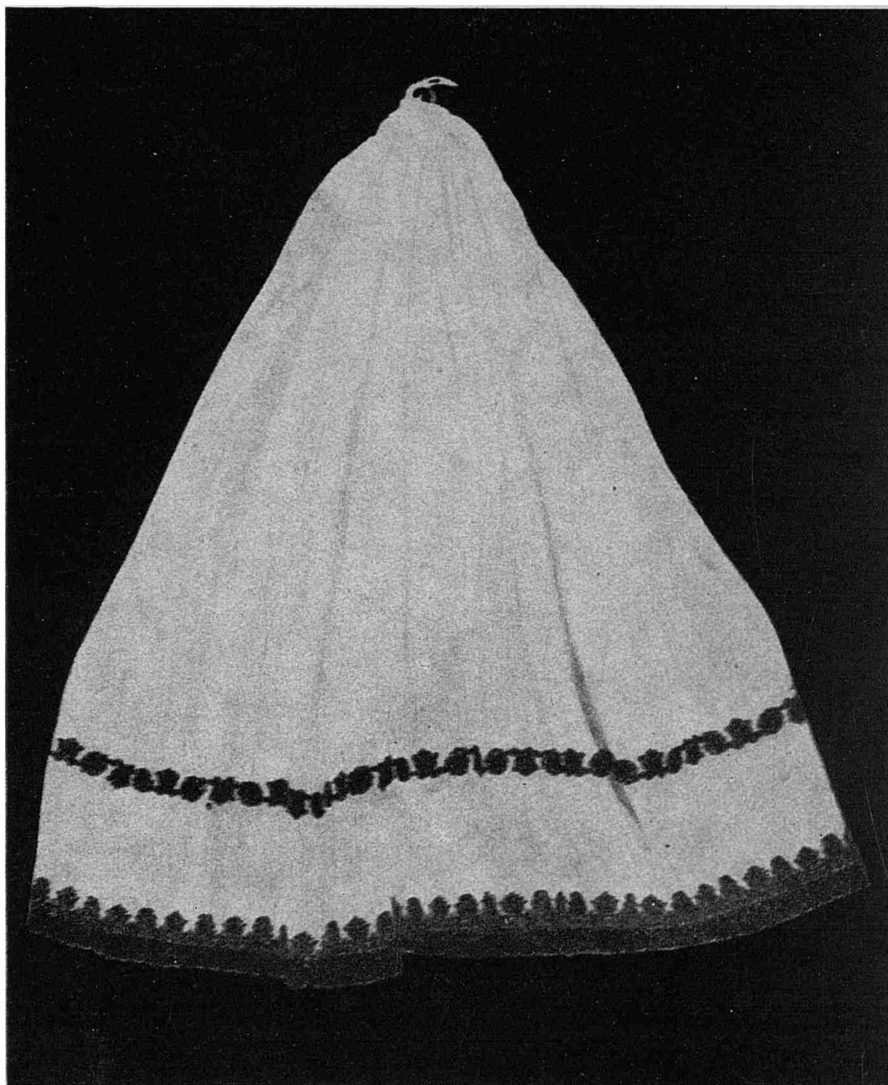

10. Cămașă buciumănească de femeie

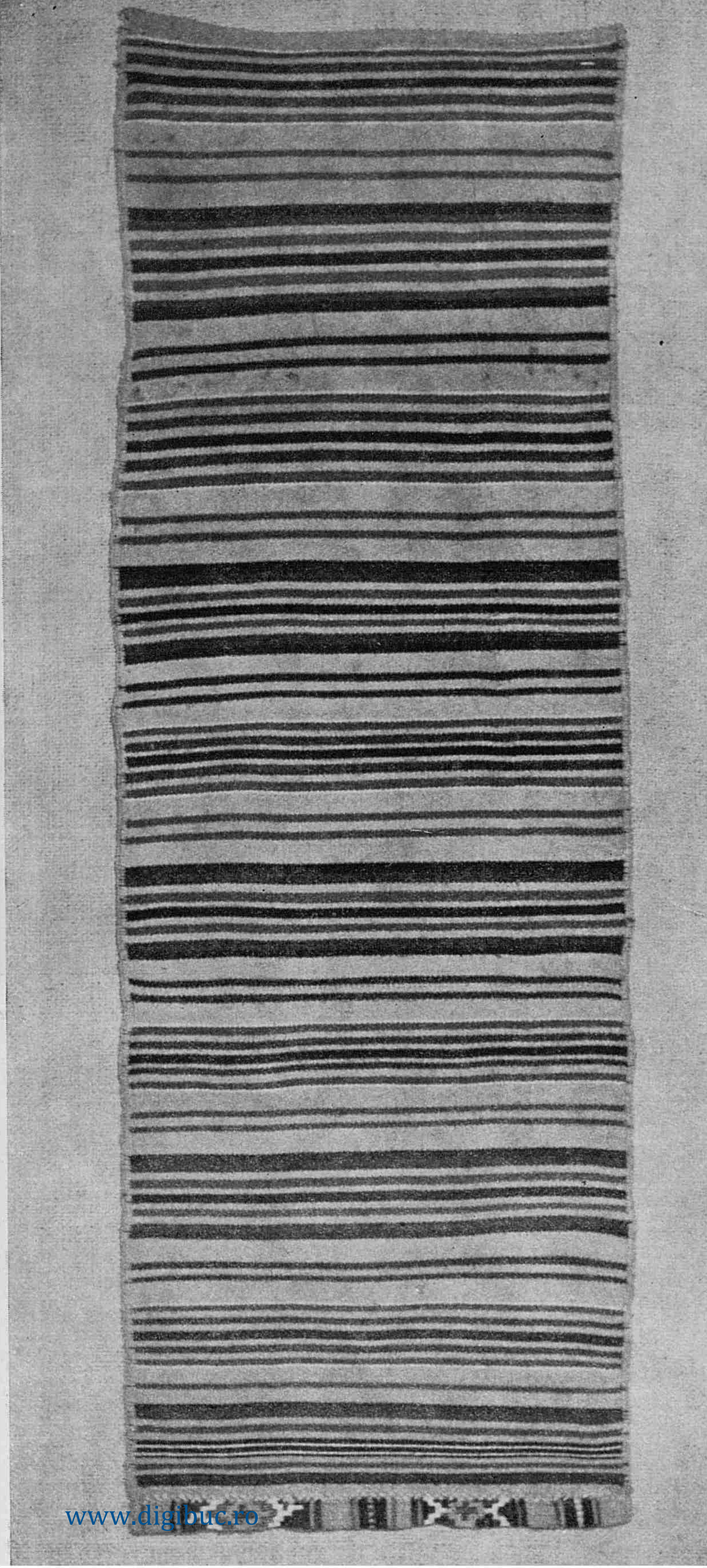

11. Cămaşă buciumănească de femeie — detaliu

12. Cămaşă buciumănească de femeie — detaliu

13. Poală buciumănească. Bucium-Cerbu

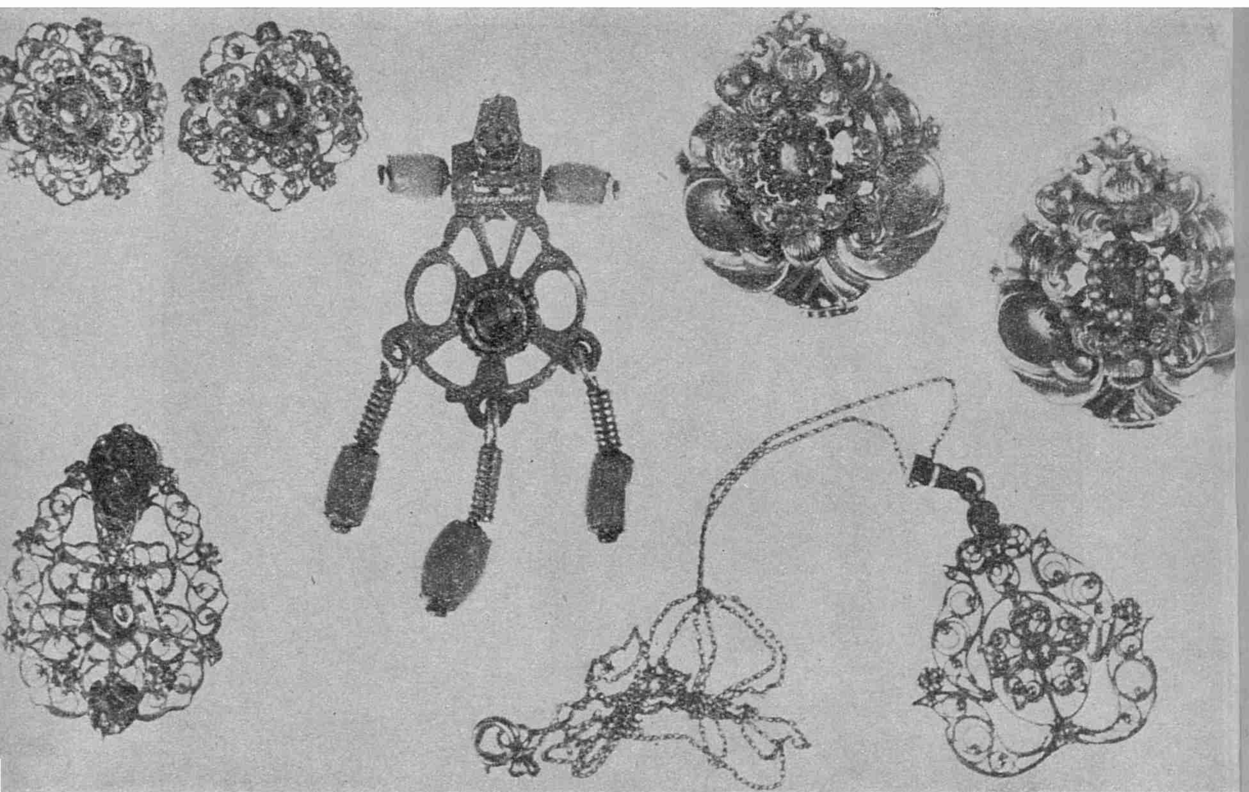
14. Zadie roşie. Bucium-Poeni

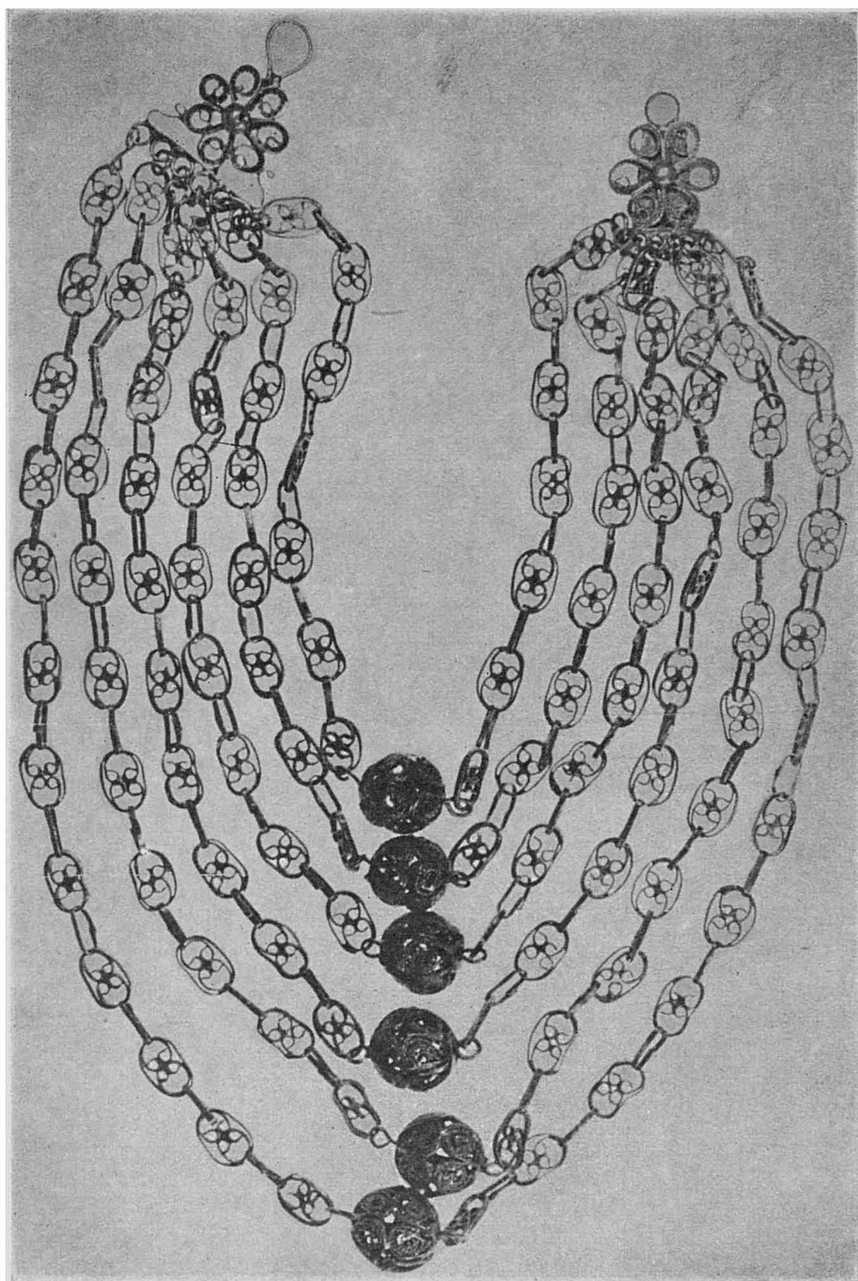
15. Pieptar bătrînesc de femeie Bucium-Poeni

16. Cojoc bătrînesc de femeie. Bucium-Poeni

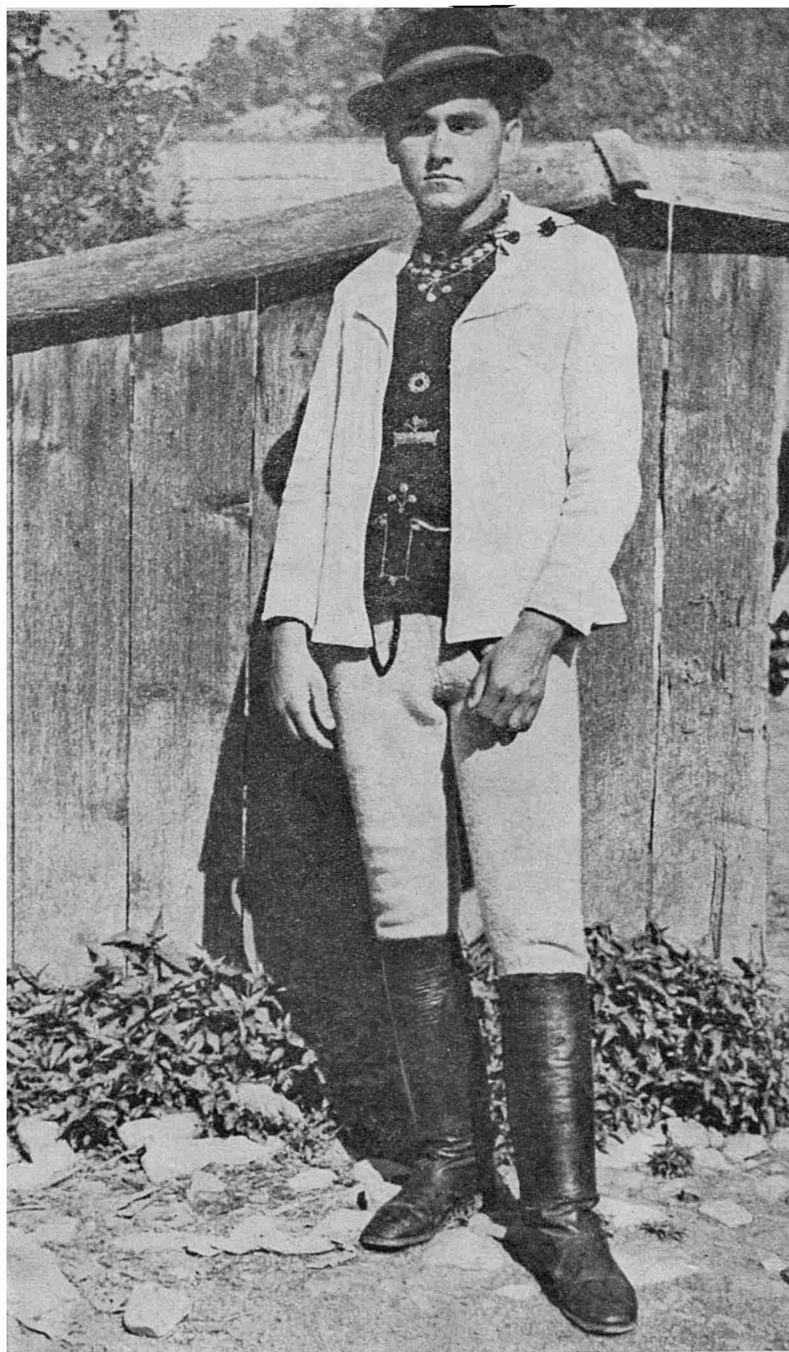
17. Cercei și broșe buciumănești

18. Salbă purtată de buciumance

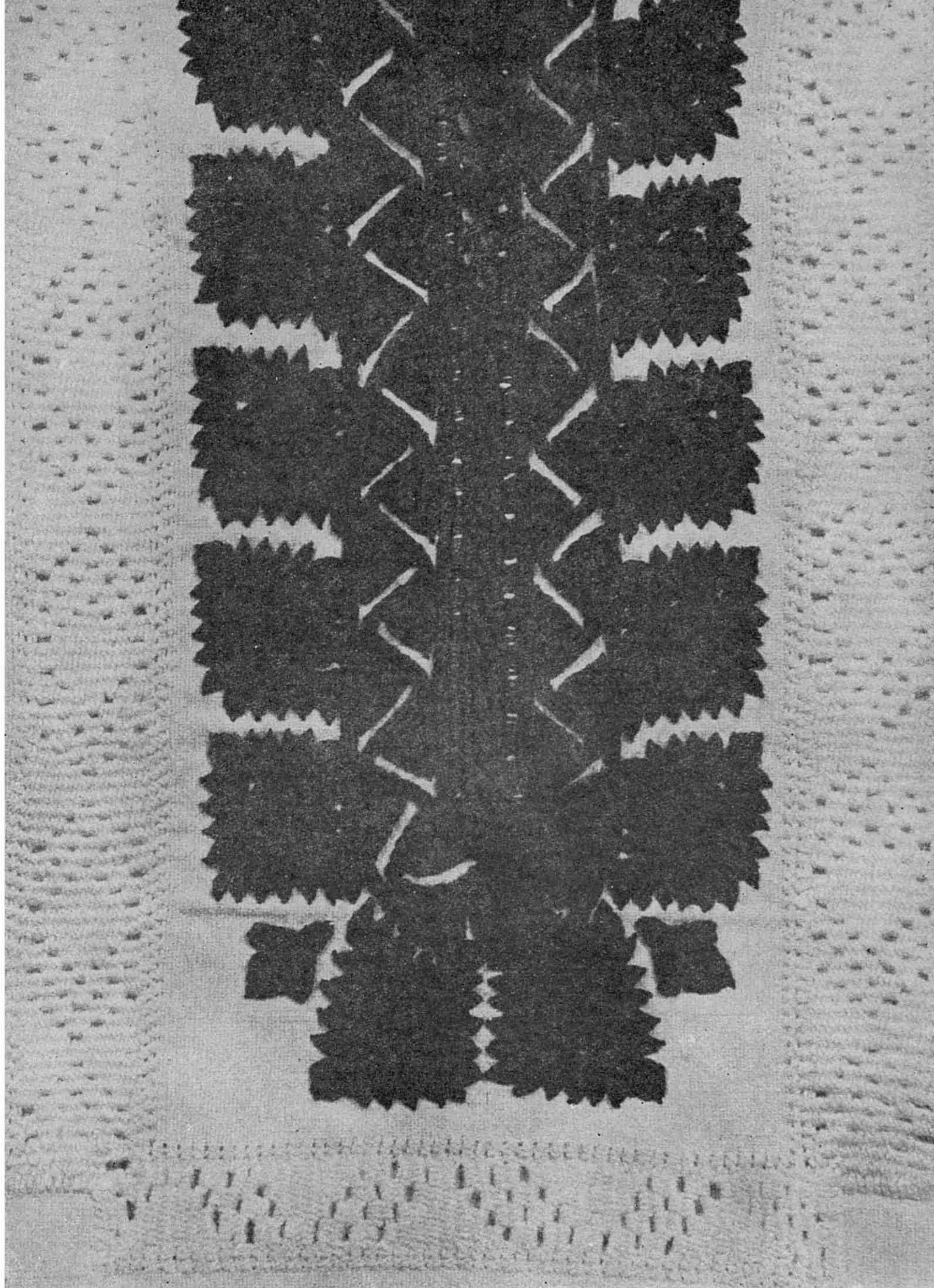
19. Bărbat în port de sărbătoare. Bucium-Poeni

20. Flăcău în port de sărbătoare. Bucium-Poeni

21. Cămaşă buciumănească de bărbat

22. Cămaşă buciumănească de bărbat — detaliu

23. Pieptar buciumănesc de bărbat. Bucium-Poeni

24. Curea lată brodată. Bucium-Poeni

25. Mire şi mireasă din Bucium-Poeni

GLOSAR

Agricultura de munte — caracteristică prin efectuarea aratului cu plugul cu corman schimbător (multă vreme din lemn).

Brățară — încrețitura dintre fodor și mînecă, decorată cu arnici prin tehnica de cusătură pe muchia cutelor sau pe crețuri.

Broderie buciumănească — lucrată în tehnica lanțului și realizată liber, „după chibzuința ochilor“, nici după vreun desen și nici prin numărarea firelor.

Broderia urzită — executată pe fir sau pe crețuri.

Bucium — termen toponimic frecvent la romîni, în zonele de munte. În Oltenia, Muntenia și Moldova se întîlnesc peste 20 de localități denumite similar *(Buciumani* sau *Buciumi)*. În Transilvania sînt peste zece, și anume în munții Trascăului, Sălaj, Bihor, Făgăraș, Hunedoara. Bucium înseamnă trunchi, pădure tăiată, precum și instrument din lemn pentru cîntat.

Chișchineu — *Chișcaneu* — năframă, ung. *Keszkenő*.

Cioci — pieptănătură bătrînească la femei, cînd părul este împletit în două cozi, aduse ușor peste urechi și apoi pe creștetul capului, încît formează un fel de creastă accentuată. În timpul împletitului se adaugă șuvițele provenite din părul căzut, numite „plete“.

Curelușă — porțiunea de sub gulerul cămășii femeiești, încrețită și împodobită prin tehnica de cusătură pe muchia cutelor. La cămășile „bătrînești“ era mai lată și cusută cu arnici roșu și negru, iar la cămășile „buciumănești“ este mai îngustă și cusută numai cu negru.

Feștit — vopsit.

Fodor — mînecar, partea de jos a mînecii, despărțită de corpul mînecii printr-o brățară, curelușă, bentiță etc.

Gurgoi — vîrful opincii sau al vechilor cizme.

Harasd — lîniță moale, colorată, pregătită la fabrică.

Mogoș — termen toponimic frecvent la romîni, în zonele de deal sau munte. În Oltenia, Muntenia și Moldova se întîlnesc aproximativ 20 de localități numite asemănător. În Transilvania sînt vreo opt: în Munții Trascăului, Sălaj, Alba, ung. *magas* = loc înalt.

Pănură — postav alb ori sur din ţesătură de lînă, astăzi folosit în Bucium pentru confecţionarea cioarecilor. Altădată din pănură se lucrau şi ţundra, colţunii. Este bătută la piuă, spre a se îngroşa şi spre a se contopi urzeala cu băteala.

Perpetă — şorţ purtat în faţă, din material de fabrică, de obicei mătase ori satin.

Pieptar — cojocel despicat în faţă, fără mîneci.

Pieptar înfundat — cojocel care acoperă pieptul, fiind despicat numai într-o parte.

Scurteică — haină femeiască din postav, împodobită cu catifea, croită orăşeneşte.

Spăcel, spăcei — numele pieptului (latul din faţă) şi al spatelui (latul din spate) al cămăşii femeieşti. În Ţara Moţilor, Ţara Oltului etc. se numeşte ciupag, ciupaguri. Sînt zone etnografice unde cu unul din aceşti termeni se denumeşte întreaga ie (cămaşa desprinsă de poale), ca în Bihor (spăcel, spăţoi), Valea Jiului (ciupeag) etc.

Steamp — o instalaţie pentru zdrobit minereul, formată dintr-un ax orizontal, cioplit din lemn şi prevăzut cu o serie de dinţi, care prin învîrtire ridică şi scapă, pe rînd, „săgeţile" (piloni perpendiculari) peste minereu, zdrobindu-l. În trecut axul era învîrtit cu ajutorul forţei umane sau animale. Din secolele XVI—XVII, după modelul morilor de apă, s-a aplicat în şteampuri o roată hidraulică.

Terra Obruth — Ţara sau ţinutul Abrudului, cuprinzînd oraşul Abrud şi satele din jur, inclusiv cele şase sate buciumane. Este menţionată pentru întîia oară în documente în anul 1201.

Tulipan — lalea, motiv germano-maghiar frecvent în arta populară săsească şi maghiară din Transilvania pe cahle (plăci de teracotă), mobilier pictat, textile brodate şi piese de port. Romîncele din Bucium, apoi şi cele din Zărand, Mocănime etc. l-au aplicat în cusăturile de pe cămaşa „buciumănească".

Ţundră — suman, haină mai mult sau mai puţin lungă, confecţionată din pănură de casă.

Zadie — şorţ purtat peste poale, la spate.

BIBLIOGRAFIE

1. Apolzan L., *Observații asupra ocupațiilor agricole în Munții Apuseni*, Apulum, Alba Iulia, 1943—1945, II.

2. Ciomac L. I. și V. Popa-Necșa, *Munții Apuseni*, București, 1936.

3. D. Gérando, *La Transilvanie et ses habitants* (Transilvania și locuitorii săi), I, Paris, 1945.

4. Densușianu N., *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria*, București, 1884.

5. *Documenta Valachorum* (Documente privitoare la romîni), Budapesta, 1940.

6. Dunăre N., *Aspecte ale artei populare în raionul Beiuș, regiunea Oradea.* Studii și cercetări de istoria artei, București, 1954, I, 3—4.

7. Frîncu T. și G. Candrea, *Romînii din Munții Apuseni (Moții)*, București, 1888.

8. Grimm A. J., *Das Urbarialwesen in Siebenbürgen* (Sistemul urbarial în Transilvania), Wien, 1863.

9. Hasdeu B. P., *Vers despre cotranță* (Petru Furdui, 1818). Columna lui Traian, București, 1878, VIII (serie nouă), tom. II.

10. Havasi (Lukács) B., Hazánk és a Külföld (Patria noastră și străinătatea), 1866, I, 15.

11. Herbay A., *Tîrgurile din bazinul Arieșului.* Revista geografică romînă, București, 1946, III, fasc. I, II, III.

12. I. Tóth Z., *Parasztmozgalmak az Erdélyi Érchegységben 1848-ig.* Budapest, 1951, Ed. rom. *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848.* București, 1955.

13. Lambrecht K., *A zúzómalom* (Steampul). Bányászati és kohászati Lapok (Gazeta industriei miniere și metalurgice), 1914, II.

14. Meteș Șt., *Viața agrară, economică a romînilor din Ardeal și Ungaria.* Documente contemporane, I, 1508—1820, București, 1921.

15. Moldován G., *Alsófehér vármegye román népe.* În „Alsófehér vármegye néprajza" (Poporul romîn din județul

Alba de Jos, în „Etnografia județului Alba de Jos"). Nagy-Enyed (Aiud), 1898.

16. M o l d o v a n S ., *Zărandul și Munții Apuseni ai Transilvaniei*, Sibiu, 1898.

17. O p r e a n u S ., *Probleme de geografie economică în Munții Apuseni*, Cluj, 1932.

18. O p r e s c u G ., *Problemele romînești de artă țărănească*, București, 1940.

19. P a s c u Șt ., *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Cluj 1954.

20. P a t i ț i a S . R ., *Țara Țopilor. Despre trecutul Munților Apuseni ai Transilvaniei*, Orăștie, 1912.

21. D . P r o d a n, *Iobăgia în domeniul Băii de Arieș la 1770*, Cluj, 1948.

22. D. P r o d a n , *Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluționar 1848*, Studii, 1950, III.

23. R u s u-A b r u d e a n u I ., *Moții*. București, 1928.

24. R u s u-A b r u d e a n u I ., *Aurul romînesc. Istoria lui din vechime și pînă astăzi*, București 1933.

25. S z e n t k i r á l y i Z s ., *Az erdelyi bányászat ismertetése nemzetigazdasági Köz-és magánjogi tekintetben* (Considerații asupra mineritului din Transilvania d.p.d.v. al economiei naționale și al dreptului public și privat) Kolozsvár, 1841.

26. D u n ă r e N., *Cauzele deosebite dintre portul mocanilor și cel al buciumanilor din munții Trascăului (Carpații Apuseni)*. Studii și cercetări de istoria artei, București, 1957, IV, 1-2.

LISTA REPRODUCERILOR

În text:

În afara textului:

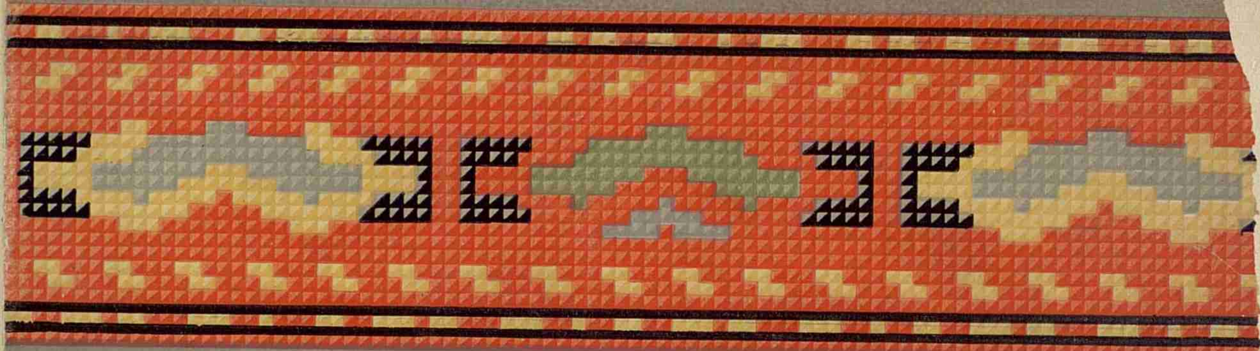
Planşe color:

Responsabil de carte : P. Şorban
Tehnoredactor : P. Hagiu
Corector : M. Ştefănescu

Dat la cules 30.05.57. Bun de tipar 28.12.57. Tiraj 4150 ex. Hîrtie cretată de 120 gr. m.² Ft. 700×1000/16. Coli ed. 3,36. Coli de tipar 3,25. Ediţia I. Comanda 3465. Planşe policromii 3. A. nr. 01199. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 74/76.

Tiparul executat sub com. Nr. 875 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti — R.P.R.

Lei 10

Lei 10